

Впровадження автоматизованої книговидачі в науково-технічній бібліотеці Вінницького національного технічного університету: проблеми та перспективи.

**Притуляк, Тетяна Євгенівна
Prytulyak, Tetyana**

Директор НТБ Вінницького національного технічного університету
21021 м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95. Тел. 0432-598387

В доповіді викладено досвід роботи по переходу на автоматизовану видачу літератури в НТБ ВНТУ. Розглянуто подальші перспективи розвитку інформаційних технологій по впровадженню електронного обслуговування користувачів.

Ключові слова: користувачі бібліотеки, автоматизована книговидача, штрих-кодування бібліотечного фонду, електронний формуляр, АРМ.

Наразі якісна освіта є однією із умов інноваційного розвитку країни. І від університетської бібліотеки, від її спроможності на належному інформаційному рівні забезпечити освітній і науково-дослідний процес, в чималій мірі залежать і якість підготовки кадрів і ефективність дослідницької роботи вишу.

Науково-технічна бібліотека Вінницького національного технічного університету йде шляхом якісних змін в системі інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів, впровадженню нових технологій. Головна мета змін – відповідати вимогам і запитам користувачів, сучасному рівню освіти.

Сьогодні задовольнити зростаючі запити студентів та науковців можливо лише на базі нових інформаційних технологій, тому бібліотека університету активно веде роботу по їх впровадженню в виробничі процеси.

Виходячи зі своїх умов та можливостей, кожна бібліотека йде власним шляхом автоматизації бібліотечних процесів та обслуговування користувачів.

На сьогодні НТБ ВНТУ набула значного досвіду в цій справі. А розпочали ми з того, що, вивчивши досвід автоматизації провідних бібліотек України та країн співдружності, пішли шляхом комп'ютеризації інформаційного обслуговування користувачів з послідуочим переходом до автоматизації всіх технологічних бібліотечних процесів.

В далекому 1991 році було придбано програмне забезпечення CDS/ISIS/M, можливості якого згодом були вичерпані, але на той час це був крок вперед.

В цьому ж 1991 р. в нашій бібліотеці було започатковано електронний каталог (ЕК), який став основною електронною базою університету і платформою для подальшого просування шляхом інновацій. В 1994 році ЕК було виставлено для користування читачам, що значно підвищило якість і швидкість пошуку інформації.

Подальші інноваційні зміни стали можливими завдяки придбанню в 2004 році АБІС (автоматизованої бібліотечної інформаційної системи) «УФД/Бібліотека», яка передбачає як автоматизацію основних технологічних циклів бібліотеки, так і інформаційне обслуговування користувачів, і може працювати під керуванням операційних систем Windows і Linux.

На той час ми мали в базі даних електронного каталогу під ПЗ CDS/ISIS/М більш, як 150 тис. записів (назв) інформації. Це кропітка робота бібліотекарів на протязі 15 років. Тож було дуже важливо при переході на інше ПЗ зберегти накопичену інформацію. На відміну від інших бібліотек-користувачів АБІС «УФД/Бібліотека», які могли з нуля почати впровадження системи, ми пройшли не простий багатомісячний шлях конвертування інформації. Для виконання цих робіт було розроблено спеціальне ПЗ, оскільки в розробників АБІС «УФД/Бібліотека» не було практики конвертування таких великих масивів інформації. В результаті було зконвертовано 98,7% записів.

Так було зроблено ще один важливий крок на шляху до впровадження в НТБ університету автоматизованого обслуговування користувачів.

Запуск електронної книговидачі було заплановано розпочати на абонементі молодших курсів відділу обслуговування навчальною літературою. Автоматизовані робочі місця (АРМ) бібліотекарів були укомплектовані персональними комп'ютерами, підключеними до локальної мережі, двома моніторами (другий для читачів) і двома USB-клавіатурами (друга для читачів), лазерним штрих-кодовим сканером.

Наявність ЕК – одна з основних умов впровадження автоматизованої книговидачі. На момент, коли бібліотека впритул підійшла до реалізації поставленої задачі, в базу даних ЕК були внесені документи, що надійшли до бібліотеки в період з 1976 року до теперішнього часу.

Ретроспективна каталогізація документів, записи на які відсутні в ЕК, проводиться і нині. В перспективі плануємо внести в ЕК практично всі наявні в бібліотеці документи, за винятком деяких видань.

Іншою важливою умовою переходу на автоматизовану книговидачу стало маркування бібліотечних документів штрих-кодами.

Штрих-кодування – фундаментальна технологія, що дозволяє контролювати систему обслуговування і забезпечувати зв'язок між АБІС та фізичними потоками

бібліотечних документів. Кожний примірник забезпечується етикеткою зі штрих-кодом, який, як і інвентарний номер, стає унікальним ідентифікатором документа. Штрих-код зчитується сканером, що забезпечує оперативність та безпомилковість введення інформації. Бібліотекою самостійно було розроблено схему генерування штрих-кодів, які несуть в собі необхідну інформацію про документ. Штрих-код містить в собі сигнатуру ВНТУ (яка показує належність книги нашому університету), інвентарний номер, шифр, авторський знак, автора та назву документу, рік видання, що дозволяє уникнути помилок при наклеюванні штрих-кодів і поновити пошкоджений чи затертий штрих-код в разі необхідності.

Такої технології штрих-кодування наша бібліотека дотримується і при здійсненні ретроконверсії, і при штрих-кодуванні нових надходжень.

Масове маркування штрих-кодами документів розпочалося з активної частини фонду навчальної літератури, призначеної насамперед для групової видачі студентам – першокурсникам. Напередодні працівниками відділу була проведена велика робота по очищенню бібліотечного фонду від застарілих та зношених видань, здійснено необхідний ремонт книг.

В кінці навчального року добились максимального повернення літератури в бібліотеку студентами, які закінчували перший курс. За цей період було марковано штрих-кодами практично всю навчальну літературу, рекомендовану фундаментальними кафедрами університету для першокурсників всіх форм навчання.

Штрих-кодування бібліотечного фонду стало, по суті, його звіркою. Ідентифікувавши кожний примірник, ми чітко побачили його місцезнаходження або ж відсутність.

Паралельно зі штрих-кодуванням бібліотечного фонду йшла робота по створенню електронної бази користувачів «Читачі».

АБІС передбачає, що кожному користувачу, занесеному в базу даних, і кожному примірнику документа, занесеному в ЕК, присвоюється ідентифікаційний номер – штриховий код, на основі якого здійснюється їхній взаємозв'язок.

З метою формування бази декілька років поспіль ми проводили збір інформації про прийом студентів до університету. Щорічно БД студентів-першокурсників та студентів, що поступили на навчання за ОКР спеціаліст та магістр, як денної так і заочної форми навчання, яку отримували з приймальної комісії університету, конвертували в БД «Читачі».

Сьогодні створена єдина електронна база користувачів, яка містить всі необхідні відомості про них і постійно поповнюється. Електронний читацький формуляр, який є

єдиним для всіх обслуговуючих підрозділів бібліотеки, відображає інформацію як про поточну видачу, так і її історію, здійснює контроль терміну повернення документів. І хоча БД «Читачі» звільняє від необхідності ведення паперових читацьких формулярів, на сьогодні ми не можемо від них відмовитись з ряду об'єктивних причин (насамперед, чисто технічних). Тому ми продовжуємо бути заручниками проблеми «подвійних» технологій.

У квітні 2011 року, в порядку експерименту, на електронне обслуговування абонементами навчальної літератури було переведено студентів I-III курсів двох навчальних інститутів університету: машинобудування та транспорту (ІнМТ) і автоматики, електроніки та комп'ютерних систем управління (ІнАЕКСУ).

Цій події передувала велика роз'яснювальна робота серед студентства: відвідувались старостати, проводились бесіди в студентських групах, на яких говорилось про те, що основною метою впровадження новітніх інформаційних технологій є якісна зміна обслуговування користувачів бібліотеки. Йшлося і про деякі зміни в правилах обслуговування користувачів в зв'язку з використанням електронного формуляра читача і введенням цифрового підпису (PIN-CODE) за отримані документи.

Вся інформація і роз'яснення виставлялись також на сайті бібліотеки.

Експеримент пройшов вдало, тому стало можливим вперше в автоматизованому режимі провести групову видачу навчальної літератури студентам першокурсникам всіх інститутів (а їх в нашому університеті – 7) і форм навчання на 2011-2012 навчальний рік. Автоматизовано обслуговувались першокурсники і на абонементі відділу суспільно-політичної та гуманітарної літератури.

В спеціальному зошиті користувачі особистим підписом підтвердили свою згоду на збір персональних даних для забезпечення роботи АБІС «УФД/Бібліотека» і введення цифрового підпису (PIN-CODE) за отриману літературу.

Вивчивши питання забезпечення студентів читацькими квитками, ми прийняли рішення обслуговувати користувачів за студентськими квитками. Для АБІС це не принципово, а університету дає певну економію коштів.

Студентам заочної форми навчання студентські квитки не виготовляються, тому працівники відділу навчальної літератури опанували технологічні процеси створення ламінованих читацьких квитків зі штрих-кодом, що генерується системою.

На сьогодні в НТБ університету практично всі користувачі-студенти занесені в єдину БД «Читачі» і переведені на електронне обслуговування.

Придбання в кінці 2012 року нових потужних комп'ютерів дало змогу організувати АРМ бібліотекаря на абонементі всіх обслуговуючих підрозділів бібліотеки і розпочати

переведення на електронне обслуговування професорсько-викладацького складу, співробітників університету та аспірантів.

Абонемент наукової літератури, який обслуговує викладачів та співробітників вишу, оцифрував лише половину своїх фондів, тож поряд з електронним формуляром читача тут паралельно використовується і паперовий. Але надіємось, що в недалекому майбутньому ми зможемо від нього відмовитись.

Досвід впровадження в діяльність бібліотеки новітніх технологій показав необхідність приділяти особливу увагу підвищенню кваліфікації працівників. З кожним бібліотекарем проводиться індивідуальне навчання з практичними заняттями. Багато працівників успішно закінчили комп'ютерні курси при ВНТУ. Всі бібліотекарі володіють методикою пошуку в ЕК, що позитивно відображається на використанні інформаційних ресурсів користувачами бібліотеки.

Автоматизована книговидача дала реальну можливість управляти процесом обслуговування, дозволила упорядкувати всі технологічні процеси в бібліотеці від обліку книги в ЕК до отримання статистичних даних: про читача, відвідування, книговидачу. АБІС дає відомості про наявність вільних примірників на полиці, допомагає при перевірці бібліотечного фонду, повідомляє про читачів-боржників, контролює терміни користування літературою, автоматично блокуючи боржникам подальше користування всіма структурними підрозділами бібліотеки.

Та основним у запровадженні електронної книговидачі є перспективи розвитку. Тим більше, що в нашому університеті з ініціативи керівників вишу, вперше в Україні виконуються роботи по переведенню АБІС «УФД/Бібліотека» на потужний Microsoft Server 2012 та СУБД MS SQL, що підніме на якісно новий рівень всю автоматизацію університетської бібліотеки.

Наразі електронний формуляр читача доступний лише бібліотекарю, але до наступного навчального року користувач буде мати можливість самостійно звернутись до свого формуляра через сайт бібліотеки і в будь-який час уточнити кількість взятих документів, термін їх повернення, узнати причину блокування, зробити електронне замовлення та ін..

Плануємо ввести принципово нову послугу для користувачів на базі ЕК – продовження терміну користування документами без втручання бібліотекаря.

В недалекому майбутньому плануємо відпрацювати алгоритм автоматизованої видачі в читальні зали з відділу центрального книгозберігання, запровадити технологію електронного замовлення документа та його електронної доставки, бронювання літератури.

Таким чином, ми бачимо, що автоматизована книговидача відповідає потребам університетської бібліотеки і співпадає з уявленням наших читачів про сучасні можливості бібліотеки.

Список використаних джерел:

1. Барановская, Л. И. Организация автоматизированного обслуживания читателей в МИФИ /Л. И. Барановская // Научная сессия МИФИ – 2007. – Т. 10.: Телекоммуникации и новые информационные технологии в образовании. – С. 122-124.
2. Воропаєва, В. Завдання і проблеми впровадження нових систем автоматизації бібліотечної діяльності на прикладі НТБ Донецького національного технічного університету / В. Воропаєва, А. Клочко // Бібліотечна планета. – 2011. - № 2. - С. 33-35.
3. Татарчук, Л. Впровадження інноваційних технологій в обслуговування користувачів державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України / Л. Татарчук // Бібліотечна планета. - 2011. - № 2 (52). - С. 30-32.
4. Яремчук, Л. В. Автоматизована книговидача користувачам НТБ Національного університету «Львівська політехніка» / Яремчук Л. В. // Матеріали науково-практичної конференції «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства », Львів, 29 вересня 2011 р.- Л. : Вид-во Нац. Ун-ту «Львів.політехніка», 2011. – С. 368-374.